

ERFGOEDHUIS
ZUID • HOLLAND

RAPPORTAGE

ONDERZOEK NAAR DE ERVEN
OUDE DIJKSE MOLEN TE HOORNAAR
DECEMBER 2021

Erfgoedhuis Zuid-Holland
Marcus Laman – Ellen Steendam
Debby Davidse – Onno Helleman

Oude Delft 116
Postbus 3092
2601 DB Delft

www.erfgoedhuis-zh.nl

I Inleiding

In opdracht van de Stichting tot Instandhouding van Molens in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden (SIMAV) heeft Erfgoedhuis Zuid-Holland in 2021 een onderzoek uitgevoerd naar een aantal molenerven, die eigendom zijn van de voornoemde stichting.

In deze rapportage zijn de resultaten van de inventarisatie van het erf van poldermolen de Oudendijkse molen in Hoornaar beschreven.

De gegevens die in dit rapport zijn opgenomen, vloeien voort uit een beperkt onderzoek. Het is daarom aan te bevelen om aanvullend onderzoek te doen, om zodoende zoveel mogelijk informatie te verkrijgen. Erfgoedhuis Zuid-Holland is altijd bereid aanvullend onderzoek te verrichten of vrijwilligers hierbij te ondersteunen.

Wij willen graag Juriean Kramer en Ruben Viergever van harte danken voor hun welwillende medewerking bij dit onderzoek.

Delft, december 2021

II Methode van onderzoek

Het onderzoek betreft een quick scan van het molenerf, waartoe naast historisch onderzoek ook een onderzoek op locatie behoort. Om tot gedegen onderzoeksresultaten te komen is er een basisonderzoek verricht in verschillende (online) archieven en bronnen. Ten slotte is het molenerf bezocht en geïnventariseerd op 4 augustus 2021. Door de verscheidenheid aan bronnen kon er een goed beeld van de historie en inrichting van het erf worden gevormd.

Dit onderzoek spitst zich toe op de ontwikkeling en inrichting van het molenerf. Uitgebreide gegevens over de historie van de polder het Land der Zes Molens en de Oudendijkse molen zelf zijn om die reden niet in dit rapport opgenomen. Ter ondersteuning van het onderzoek naar het erf zijn er wel twee kleine samenvattingen opgenomen over de historie van de polder en de molen.

II.1 Leeswijzer

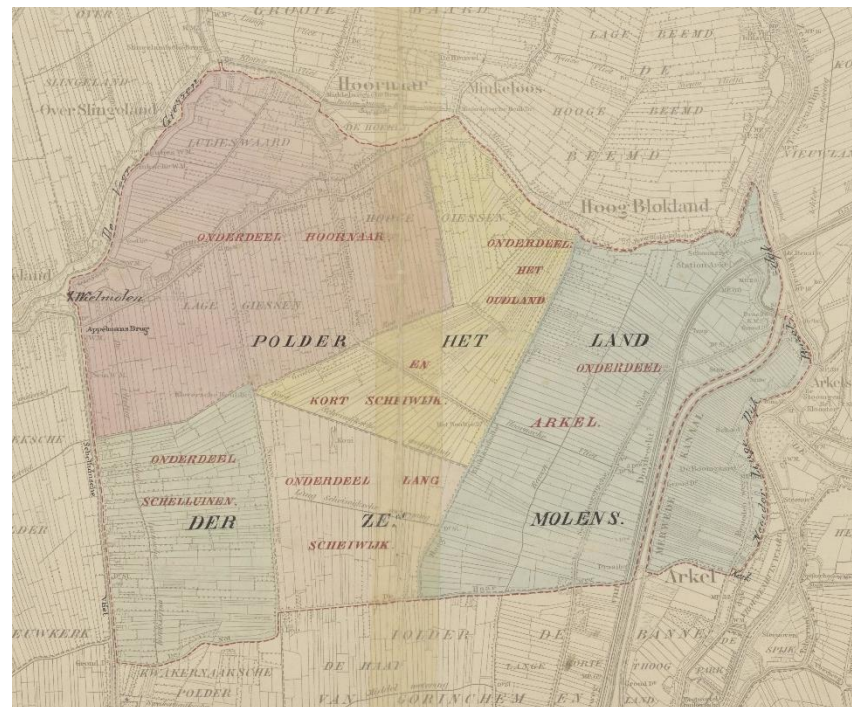
In de eerste twee paragrafen van hoofdstuk drie wordt eerst ingegaan op de ontwikkeling van de polder Het Land der Zes Molens en staan de zakelijke gegevens vermeld. In de derde paragraaf van dit hoofdstuk wordt de historie van de Oudendijkse molen kort weergegeven en zijn – voor zover bekend – gegevens opgenomen over de molenaars. Vervolgens wordt ingegaan op de ontwikkeling van het molenerf, waarbij aandacht is voor de structuur, de opstallen en groenelementen. In dit stuk worden ook aandachtspunten en aanbevelingen genoemd. Er wordt afgesloten met een catalogus waarin de erfelementen in tabelvorm zijn weergegeven, waarbij wordt aangegeven welke elementen nog aanwezig zijn en hoe ze worden gewaardeerd. Eventuele adviezen zijn hier ingevoegd.

III Hoornaar | Oudendijkse molen

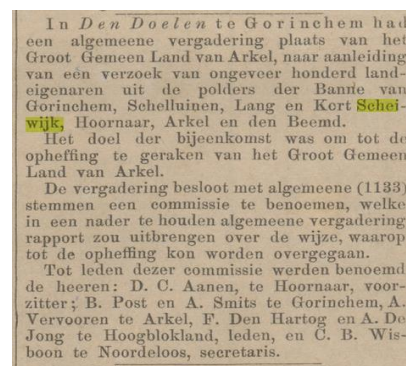
III.1 De polder het Land der Zes Molens

De ontginning van de Alblasserwaard wordt in de 11de eeuw ingezet vanaf de randen van het gebied, grenzend aan de rivieren. De meer landinwaarts gelegen delen van de waard volgden later. Rond 1270 was de ontginning van de Alblasserwaard voltooid. Reeds in 1277 werd door een overeenkomst tussen graaf Floris V van Holland met de Hollandse ambachtsheren en de zelfstandige heren in de Alblasserwaard de zorg geregeld voor de ringdijk rond de waard. Deze werd opgedragen aan een dijkscollege, het latere hoogheemraadschap. De ringdijk betrof de rivierdijken en de in de 13de eeuw aangelegde Zouwe- en Bazeldijk. Het in de Alblasserwaard liggende Land van Arkel bleef tot 1857 een zelfstandige waterstaatkundige eenheid. In dat jaar werd het Hoogheemraadschap van de Alblasserwaard samengevoegd met dat van het Land van Arkel beneden de Zouwe. Het hoogheemraadschap was belast met de zorg voor de buitenwater kerende dijken. De waterhuishouding binnen de ringdijk was de verantwoordelijkheid van de waterschappen.

Door de bodemdaling en de stijging van het rivierwaterpeil waren in de 13de eeuw al maatregelen nodig voor de kering van het water en de waterhuishouding binnen de bedijking. Rond 1280 werden de mondingen van de riviertjes de Giessen en de Alblas van dammen voorzien om het buitenwater uit het gebied te weren. De Giessen en de Alblas gingen hierdoor fungeren als boezems. Het stroomgebied van de Giessen noemde men de Overwaard en dat van de Alblas de Nederwaard. Om een betere afwatering van het gebied te bewerkstelligen werd in 1366 het uitwateringspunt van de Overwaard verlegd van de Merwede naar de Lek bij Elshout. Hiertoe werd op de achtergrens van de ontginningen de Grote of Achterwaterschap gegraven. Enige jaren later ging ook de Nederwaard over op afwatering bij Elshout. Hiertoe werd de Nieuwe Waterschap gegraven. De Grote of Achterwaterschap en de Nieuwe Waterschap gingen fungeren als boezem. De polder Het Land der Zes Molens, gelegen in het Land van Arkel beneden de Zouwe, behoorde tot de Overwaard. Deze polder is in 1893 ontstaan door de samenvoeging van vijf poldereenheden. Dit waren Arkel, Hoornaar, Lang-Scheiwijk, het Oudland – Kort-Scheiwijk en Schelluinen (afb. 1 en 2).

afb. 1 Polder Het Land der Zes Molens, 1893 (collectie Nationaal Archief)

afb. 2 Het Vaderland, 26 mei 1893

In de loop van de 15de eeuw werden in het gebied windwatermolens ingezet om het water vanuit de polders op de boezems te malen.¹ Het werd vervolgens bij Elshout op de Lek geloosd.

In het Land der Zes Molens stonden voor het polderwater via mechanische weg werd weggemalen in ieder geval vijf molens. Direct langs de Schelluinse Vliet en daarop uitmalend stonden van zuid naar noord de Windas molen en de Scheiwijkse molen. Noordelijker stond – daar waar de Kromme Giessen in de Giessen uitkwam - de Wielmolen. De Essemolen en de Oudedijkse of Lutewaardse molen lagen oostelijker- noordoostelijker in het gebied.

In 1891 werd in de Wielmolen een hulpstoomwerktuig geplaatst. De oostelijk van de Wielmolen staande Essemolen werd in 1894 buiten gebruik gesteld en in 1896 afgebroken.

afb. 3 De Standaard, 24 oktober 1930

Tijdens de bouw van een motorcentrifugaalpomp in 1931 vatte de Wielmolen vuur en brandde af (afb. 3 en 4). Het motorgemaalgebouw uit 1931 aan de Lage Giessen (nummer 51-A) bestaat nog steeds. Aan dit rechthoekige gebouw onder steil zadeldak is een machinistenkantoor gebouwd. Een machinistenwoning behoort eveneens tot dit complex. De Windas molen werd in 1939 voor sloop verkocht. De Scheiwijkse en Oudedijkse molen waren en zijn de enige twee resterende molens van Het Land der Zes Molens. Zij werden in 1941 gerestaureerd (afb. 5 en 6).

afb. 4 Voorwaarts, sociaal-democratisch dagblad, 6 juli 1931

¹ Keurboek Land van Arkel, 1456

DE HOORNAARSCH WIP- OF
STAARTMOLENS

Pogingen tot herstel.

Grenzende aan de Giessen, een riviertje met door riet omzoomde oevers, ligt in het Oostelijk gedeelte van de Ablasserwaard het waterschap „Het land der Zes Molens”, met een oppervlakte van 1800 ha vruchtbaar hooi- en weiland, waarvan de naam is ontleend aan de zes Oud-Hollandsche watermolens, een stuk cultuurhistorie, waarmede onze voorvaders in de lage landen den strijd aanbonden tegen het water. Deze bouwwerken, die het schoon van het Hollandsche polderlandschap ten zeerste verhoogen, hebben voor 't grootste gedeelte het veld moeten ruimen voor de wonderen der techniek, daar zij hun plaats hebben moeten afstaan aan een stoom- of motorgemaal.

Twee dezer zes molens zijn jaren geleden afgebroken, en tot 1931 werd het overtollige water weggemaal door vier molens en een stoomgemaal. Toen in dat jaar het stoomgemaal een groote herstelling zou moeten ondergaan, kwam het bestuur met een voorstel in de ingelandenvergadering om een nieuw motorgemaal te plaatsen. Hiertoe werd besloten en tevens werd een bestuursvoorstel om de molens op nonactiviteit te stellen, aangenomen, daar het nieuwe motorgemaal, dat in het voorjaar 1932 in werking werd gesteld, voldoende capaciteiten bezat om het polderwater onder 't peil te houden. Inmiddels brak tijdens den bouw van het nieuwe gemaal brand uit in den Wielmolen, die afbrandde. Een der kademolens werd in 1939 voor afbraak verkocht. Was niet de oorlogstoestand ingetreden, dan zou ook het lot van de twee nog resterende molens spoedig bezegeld zijn, daar zij in verregende staat van bouwvaligheid begonnen te geraken.

De moeilijkheden die zich bij het aanvoeren van stook- en ameerolie voor de motoren van het gemaal zullen kunnen voordoen, hebben niet alleen bij het bestuur, doch ook in kringen van de stemgerechtigde ingelanden aemmen doen opgaan om de nog bestaande watermolens te herstellen en in bedrijf te stellen.

De onderhandelingen in het bestuur zijn reeds zoo ver gevorderd, dat aan verschillende molensbouwers prijsopgave voor herstelling is gevraagd. Tevens heeft een ingenieurbureau prijsopgave gedaan om het bestaande motorgemaal van elektrische drijfkracht te voorzien. De kosten van dit laatste zijn ongeveer dubbel zoo hoog als het herstellen der molens, en het bestuur zal dan ook met beide plannen voor de ingelandenbijeenkomen verschijnen.

De correspondent van het A.N.P. te Hoornaar heeft over deze kwestie met belanghebbenden gesproken en heeft hierbij gemerkt dat de meeningen over beide plannen nog al uiteen loopen. De gedachte aan oorlogshandelingen, waarbij de electriciteitsvoorziening gestagneerd zou zijn, werd naar voren gebracht, waardoor het gemaal tot werkloosheid gedoemd zou zijn, terwijl ook werd aangevoerd dat bijgeval geen stookolie zou kunnen worden aangevoerd, de herstelde molens onvoldoende kracht zullen hebben om het overtollige water weg te maai.

afb. 5 Algemeen Handelsblad, 1 januari 1941

Twee oude molens gerestaureerd en in bedrijf gesteld.

HOORNAAR, 12 Nov. — Vrijdag 14 November zullen twee geheel gerestaureerde watermolens van den polder „Het land der zes molens” door den aannemer aan het te Hoornaar zetelende bestuur worden overgedragen. Het restant van de eertijds rijke versiering van dit gedeelte van het Hollandsche polderland is hiermede voor de toekomst bewaard gebleven.

Zooals de naam aanduidt beschikte deze 1638 H.A. metende polder, die zich voornamelijk uitstrekt over de gemeenten Hoornaar, Arkel, Schelluinen en een deel van Gorinchem, in vroegeren tijd over zes molens. Eén daarvan behoort echter tot het onbekende verleden, want niemand kan zeggen waar hij heeft gestaan. Zelfs het van 1851 dateerende reglement van het waterschap „De Overwaard” geeft daaromtrent geen opheldering, want het stuk spreekt van slechts vijf molens en omzeilt de moeilijkheid, door het polderbestuur het recht te geven, den zesden molen te plaatsen „als oudtijds geweest is”.

De vijf bekende molens van „Het land der zes molens” behoorden tot de oudste van Holland. Reeds het keurboek van het Land van Arkel van 1456 noemt de molensmeesters, die „de meulens van alle noodzaken besorgen” moesten.

In 1894 is een der vijf molens, de Essemolen, buiten dienst gesteld en twee jaren later werd hij gesloopt. De Wielmolen brandde in 1931 af en in hetzelfde jaar werden de overige drie tot werkloosheid gedoemd. Eén er van, de Windas- of Seimolen, werd niet meer bewoond. Het verlaten bouwwerk geraakte steeds meer in verval, totdat het polderbestuur het een paar jaren geleden — ondanks vele pogingen tot behoud die van verschillende zijden waren gedaan — voor afbraak verkocht.

Zoo bleven er dus slechts over de Oudendijksche of Lutjesmolen en Scheiwijschemolen. Deze nabij Schelluinen staande molens zijn nu volgens een nieuw systeem weer voor het gebruik gereed gemaakt en hebben daarbij gestroomlijnde wieken gekregen. Ze zullen nu weer gaan draaien en meer dan tot nu toe zullen dan hun wieken in het wijde, lage land tusschen Merwede en Lek de aandacht trekken.

afb. 6 Algemeen Protestantsch Dagblad, 14 november 1941

Door middel van de kadastrale minuut uit de periode 1811-1832 (gemeente Hoornaar, Sectie A, blad 2) en de bijbehorende Aanwijzende tafels, weten we welke kavels in handen waren van Het gemeene Land van Arkel beneden de Zouwe en welke functies aan de kavels waren toebedeeld (afb. 7).

afb. 7 Kadastrale minuut gemeente Hoornaar, Sectie A, blad 2, 1811-1832, detail

Op de kadastrale minuut is de Lutter Waardse Molen met het omliggende erf weergegeven als onderdeel van de Oude Dijk. Deze ligging heeft er voor gezorgd dat de molen ook Oudendijkse molen wordt genoemd. De percelen zuidoostelijk van het dijklichaam worden op deze kaart nog aangegeven als Oude Dijken. Aan de noordwestelijke zijde meandert de Giessen. Zuidoostelijk ligt parallel aan de dijk De Vliet met haaks hierop de Wetering. Het molenerf, De Vliet en de Wetering zijn begin 19de eeuw in handen van Het gemeene Land van Arkel beneden de Zouwe. De overige percelen zijn in eigendom van particulieren. De percelen vanaf de Giessen tot de Vliet zijn in gebruik als weiland. Op afbeelding 8 is de huidige situatie weergegeven met daarbij een windwijzer ter oriëntatie.

III.2 Zakelijke gegevens

Naam object: Oudendijkse molen
Adres object: Dorpsweg 63
4223 ND Hoornaar

Gemeente: Molenlanden

Coördinaten: 123321 - 432455

Kadastrale gegevens: gemeente: Hoornaar
Sectie: B
Perceel: 130

Rijksmonument: monumentnummer: 22625

Naam object: Oudendijkse Molen

Status: beschermd

Aanwijzingsbesluit: inschrijving register: 7 mei 1968

Redengevende omschr: 'Oudendijkse molen'. Ten westen van het dorp langs de Giessen. Wipwatermolen van de polder "Het Land der zes molens". Op de borstnaald het jaartal: 1817.

Beschermd gezicht: NVT

Molenaar: Ruben Viergever

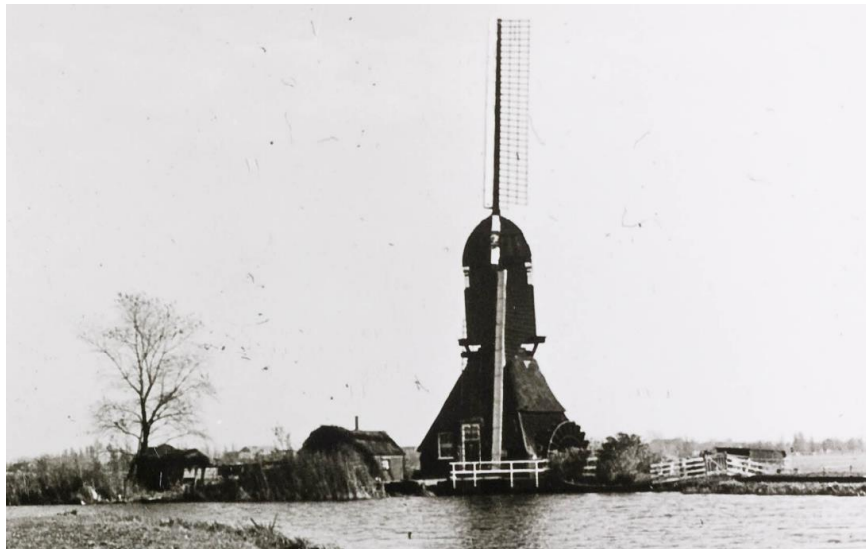

afb. 8 Molenerf van de Oudendijkse molen, Google Earth

III.3 De Oudendijkse molen

III.3.1 Oprichting van de Oudendijkse molen

Zoals eerder opgemerkt verschenen de eerste molens in de regio in de loop van de 15de eeuw. Op basis van polderrekeningen is bekend dat de Oudendijkse molen in 1683 nagenoeg geheel werd vernieuwd. Blijkens het jaartal 1817 en de initialen AvdH die zijn ingehakt op de borstnaald, werden werkzaamheden aan de molen uitgevoerd door de lokale molenmaker Adriaan van der Haven. Welke onderdelen daarbij onderhanden zijn genomen is niet duidelijk. De voornoemde gegevens werden overigens bij vervanging van de borstnaald tijdens de restauratie in 1983-1984 op de nieuwe borstnaald overgenomen. Adriaan van der Haven is ook bekend als de molenmaker van Overwaard nummer 4 te Kinderdijk. In 1941 werd de Oudendijkse molen, samen met de Scheiwijkse molen ==gerestaureerd (afb. 5 en 6).

afb. 9 De Oudendijkse molen staat met een roede, 1967

Tijdens het malen brak in 1967 de binnenroede af (afb. 9). Omdat het polderbestuur de kosten van herstel te hoog vond, werd de molen stilgezet.

In 1970 werd de molen overgedragen aan de SIMAV. Een algehele restauratie door de firma Woudenberg uit Ameide vond pas plaats in 1983-1984. Een getuige hiervan is het kroontje en de W (Koninklijke Woudenberg) op de borstnaald. Tijdens de restauratie werden een groot deel van het bovenhuis, de staart, het wiekenkruis, deuren, kozijnen en het rieten bedekking van de toren vernieuwd. De officiële ingebruikname vond plaats op 5 oktober 1984.

III.3.2 De molenaars

Jan Vonk

voor 1884 – 1911

Jan Vonk wordt geboren in Peursum op 14 december 1836 als zoon van Aart Vonk en Arigje Verwoerd. Hij huwt op 13 februari 1863 te Hoornaar met Adriana Bons. Zij werd geboren op 4 oktober 1837 in Ottoland als dochter van Hendrik Bons en Marigje 't Riet. Zij krijgen tien kinderen, waaronder een zoon Aart, die nadat zijn vader als molenaar is gestopt een paar jaar op de Oudendijkse molen molenaar is. Adriana Bons overlijdt te Hoornaar op 22 januari 1913 op 75-jarige leeftijd. Jan Vonk overlijdt te Hoornaar op 1 februari 1921 op 84-jarige leeftijd.

Aart Vonk

1912 – 1914

Aart Vonk wordt geboren in Hoornaar op 17 februari 1869 als zoon van Jan Vonk en Adriana Bons (zie boven). Hij huwt op 11 juni 1914 te Giessendam met Teuntje de Bruin. Teuntje is geboren te Giessendam op 9 november 1873 als dochter van Frans de Bruin en Marigje van der Plas.

Klaas de Groot

1914 – 1919

Mogelijk de Klaas de Groot die te Schelluinen werd geboren omstreeks 1896 als zoon van Jacobus de Groot en Aantje de Groot. Hij huwt op 6 januari 1914 te Schelluinen met Huibertje Verschoor. Zij werd geboren te Schelluinen omstreeks 1898 als dochter van Cornelis Verschoor en Jacoba Bloodshoofd. In 1919 vertrok het echtpaar naar de Westermolen in Langerak.

Gijs Maasland

1 mei 1919 – 1926

Op 5 juli 1927 overlijdt er een Gijsbert Maasland in Hoornaar. Hij is geboren te Hoornaar op 31 mei 1885 als zoon van Leendert Maasland en Willempje Slomb. Bij overlijden is hij gehuwd met Willempje Vink.

Jan Verschoor

1926 – 1928

Vertrokken naar de Gelkenes molen te Groot-Ammers.

Arie (Aai) van Wijk

1 januari 1929 – 1967

Naast het malen met de molen, was Aai van Wijk ook actief als visser op de Giessen, waar hij fuiken zette en doggers legde (afb. 10). Hij was de laatste molenaar die in dienstverband maalde.

B. Blom

oktober 1984 – 14 april 1985

Vrijwillig molenaar

Wim Meerkerk

14 april 1985 – april 2020

Vrijwillig molenaar

Ruben Viergever

November 2020 – heden

Vrijwillig molenaar

afb. 10 Aai van Wijk in de weer met zijn visgerei op het molenerf, ca. 1967. Ter linker zijde zien we een brede rietkraag. De rietkraag werd voor de molen wel gemaaid. Op de achtergrond is begroeiing aanwezig. Dit is in de jaren '60 weelderiger aanwezig dan in 1924 (zie afb. 11)

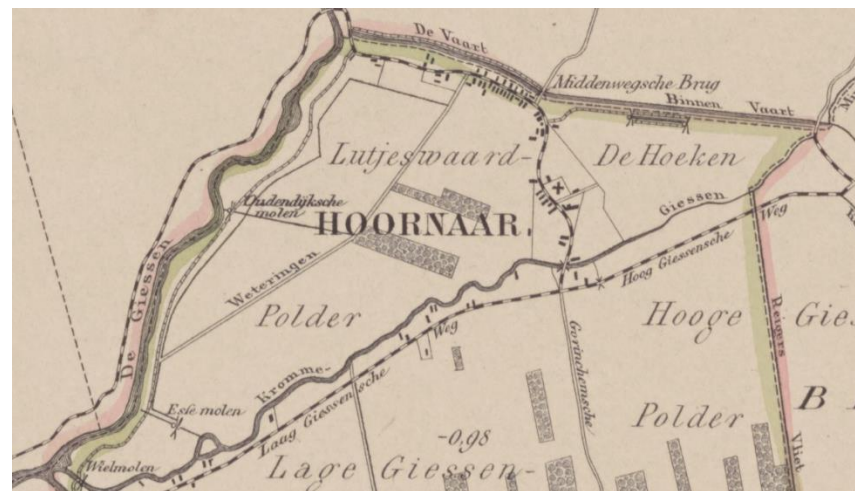
III.4 Het molenerf van de Oudendijkse Molen

Op het molenerf van de Oudendijkse Molen zoals dit is weergegeven op de kadastrale minuut uit de periode 1811-1832 is als enige opstal op het erf de molen weergegeven (afb. 7). De eerste historische foto die we hebben kunnen vinden, dateert van 1 september 1924 (afb. 11).

afb. 11 De Oudendijkse molen, 1 september 1924

De molen staat in het open landschap. Aan de oever van de Giessen is ten noordoosten van de molen begroeiing te zien. Aan de einder zien we de kerktoren van Giessenlanden. Ten zuiden van de molen zijn bomen aangeplant. Een dergelijke aanplant treffen we al aan op de kaart van de gemeente Hoornaar uit 1867 van Kuijpers (afb. 12). Aan de oever van de Giessen zien we op de foto links van de molen een rietkraag. Deze werd voor de molen kort gehouden. Vermoedelijk werd er gefaseerd gemaaid (zie afb. 35). Achter de molen was wat hakhout aangeplant, herkenbaar aan de bolle vorm (zie ook afb. 41). Ten noordoosten van de molen staat in 1924 reeds een schuur onder zadeldak op dezelfde plek waar zich nu nog een schuur op het erf bevindt. Ook de oriëntatie met de nok haaks op de Giessen is gelijk aan de oriëntatie van de huidige schuur. De materialisatie van de schuur is niet te definiëren.

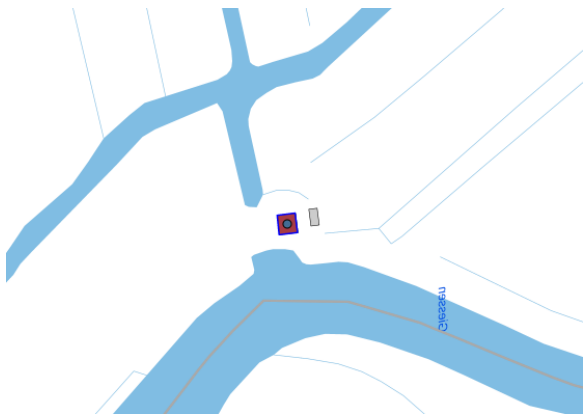

afb. 12 Kaart van de gemeente Hoornaar (detail), Kuijpers, 1867

Vlak voor de restauratie van de molen is de toen op het erf aanwezige schuur gefotografeerd (april 1982) (afb. 13 en 15). Het betreft een op rechthoekige grondslag in baksteen opgetrokken 1-laags schuur onder een met pannen gedekt zadeldak met een gemetselde schoorsteen aan de niet-erfzijde. In het linker deel van de in het zicht zijnde topgevel (zuidoost) is een deur en rechts daarvan een klein raampje opgenomen.

afb. 13 Schuur op het erf van de Oudendijkse molen gezien vanuit het zuidoosten, april 1982

afb. 14 Het erf van de Oudendijkse molen met daarop aangegeven de molen en de molenshuur

afb. 15 Schuur op het erf van de Oudendijkse molen gezien vanuit het westen, april 1982

afb. 16 Schuur op het erf van de Oudendijkse molen gezien vanuit het noordwesten, ca. 1954

De bouwtechnisch toestand van de schuur is in 1982 – evenals die van de molen – slecht. Tijdens de restauratie in 1983-1984 is er voor gekozen om de bakstenen schuur te bekleden met gepotdekselde delen en het zadeldak te voorzien van rode Hollandse pannen (i.p.v. mgl. Muldenpannen die aanvankelijk op het dak lagen). De bestaande gevelopeningen zijn overigens wel behouden gebleven (afb. 15 t/m 18).

afb. 17 Schuur, topgevel (noordwest) en zijgevel (zuidwest), 2021

afb. 18 Schuur, topgevel (zuidoost) en zijgevel (zuidwest), 2021

afb. 20 Schuur, topgevel (noordwest), 2021

afb. 19 Schuur, 2021, interieur met rechts de toegang tot het oorspronkelijke gemak

De vorm en omvang van het erf is sinds begin 19de eeuw niet gewijzigd. Het perceel dat in bezit was van Het gemeene Land van Arkel beneden de Zouwe, is nu in bezit van SIMAV. Op de grens van het erf met de Oude Dijk bevindt zich aan de zuidwestzijde een eenvoudig hek van onbewerkt hout, waarin een klaphek is opgenomen (afb. 21). Het hek wijkt af van het hek dat hier in 1924 en 1964 stond (zie afb. 9 en 40). Aan de noordoostzijde van het erf staat de schuur met aangebouwd houthok (zuidoost) op de erfgrans (afb. 22). Aan de noordwestzijde, grenzend aan de schuur bevindt zich een eenvoudig hek met daarin opgenomen een klaphek (afb. 23). Er loopt een wandelroute over het molenerf en de klaphekken geven de wandelaars toegang tot het erf. De tweede zone van het molenerf wordt – al naar gelang de windrichting – als de molen draait afgezet door een veiligheidshek bestaande uit metalen staanders waaraan netten worden bevestigd (afb. 30). Op afbeelding 35 is te zien dat er aan deze zijde een afzethok was gemaakt van boomtakken of – stammen.

afb. 21 Afscheidingshek op de erfgrans (zuidwest)

afb. 22 De schuur met aangebouwd houthok (links) vormt de afscheiding (noordoost)

afb. 23 Naast de schuur een klaphek (noordoost)

De huidige waterloophekken komen wat betreft vorm, materialisatie en kleur met elkaar overeen. Ze bestaan uit vier vierkante houten staanders met een houtschroot en een houten bovenlegger. Het houtschroot is breder dan de bovenlegger en heeft aan het einde een halfronde vorm. De staanders zijn met beugels tegen de gemetselde waterloopfronten bevestigd en daarin vastgeklemd met wiggen. De waterloophekken zijn wit geschilderd en dateren uit 1983-1984 (afb. 25 en 27). De waterloophekken die tot die tijd op het molenerf aanwezig waren wijken af van de huidige. De bovenlegger en

het houtschroot hadden dezelfde breedte en het houtschroot had een rechte beëindiging (afb. 24 en 26).

afb. 24 Het voorwaterloophek, 1980

afb. 26 Het achterwaterloophek, 1982

afb. 25 Het voorwaterloophek, 2021

afb. 27 Het achterwaterloophek, 2021

Het gemetselde achterwaterloopfront is tijdens de restauratie in 1983-1984 hersteld, alsook de houten beschoeiing ter plekke (af. 26 en 27).

Ook het metselwerk van het front van de voorwaterloop is hersteld in de

oorspronkelijke vorm en de beschoeiing van basaltblokken links van de voorwaterloop is hersteld (afb. 25). Aansluitend de houten aanlegsteiger.

Aan de zijde van de Giessen was er verder geen beschoeiing. De wortels van de brede vitale rietkraag hielden de grond wel vast.

Tegen de noordoostelijke veldmuur van de molen stond van oudsher een bakhuis of bakoven. Dit is nog herkenbaar aan het metselwerk ter plekke (afb. 28). Aangezien de bakstenen schuur een schoorsteen had, is de stookplaats wellicht bij de bouw van de bakstenen schuur daarin ondergebracht en is het bakhuis/de bakoven in ongebruik geraakt. Deze is tijdens de restauratie van 1983-1984 niet gereconstrueerd of weer opgebouwd. De schoorsteen van de schuur kan ook duiden op de aanwezigheid van een stookhok waar water op temperatuur werd gebracht voor de was e.d.

afb. 28 De noordoostelijke veldmuur van de molen. De plek waar de bakoven heeft gezeten is herkenbaar in het metselwerk. De bakoven deelde de schoorsteen van de stookplaats in het interieur. Deze situatie kwam ook voor bij de Oude Weteringmolen in Streefkerk. Ook daar is de bakoven verdwenen.

Het gemak was – zoals eerder opgemerkt – in de schuur ondergebracht (afb. 17). Waarschijnlijk stond er voor de bouw van de bakstenen schuur een zelfstandig houten gemak op het erf of was dit tegen een houten voorganger van de gemetselde schuur aangebouwd.

De verhardingen op het erf bestaan uit de in baksteen uitgevoerde sprenkelstraat (afb. 29) en een hierop aansluitend grindbed rondom de molen. Het grindbed is opgesloten in een betonnen opstaande rand (afb. 30). Voor elk van de twee toegangsdeuren tot de molen is een betonnen “stoep” aanwezig (afb. 31). Voor het overige is het molenerf voorzien van gras. Rondom de molen zijn op regelmatige afstand van elkaar kruipalen in de grond geslagen. De in de grond ingelaten bliksemafleiding is herkenbaar door de afdekplaatjes. Als we de historische afbeeldingen bekijken, beantwoordt het huidige beeld waarschijnlijk wel aan het oorspronkelijke beeld (afb. 32). Alleen was het grindbed oorspronkelijk minder breed (zie afb. 32).

afb. 29 De sprenkelstraat aan de zuidwestzijde van de molen

afb. 30 Het erf gezien vanuit het noorden. Rondom de voet van de ondertoren is een grindbed aangebracht. De zwart gekleurde band net boven het grindbed komt op foto's uit 1967 en 1982 (afb. 10, 13 en 32) niet voor.

afb. 31 Voor beide deuren van de molen ligt een betonnen "stoep" in het grindbed.

afb. 32 Het erf in 1982. De "stoep" is al wel aanwezig, alsook het grindbed. Dit was waarschijnlijk minder breed dan nu en op de foto overwoekerd door gras. Voor het overige is alleen gras zichtbaar en geen andere verhardingen.

Ten noordoosten van de achterwaterloop bevindt zich een nieuw aangebrachte boenstoep/vlondertje (afb. 33). De stoep ligt op de plek waar zich vanouds naar alle waarschijnlijkheid een boenstoep bevond (afb. 26).

afb. 33 Boenstoep (niet oorspronkelijk) ten noorden van de achterwaterloop met enkele bielzen ingelaten in het talud als traptreden

Aan de zuidwestzijde van het erf bevindt zich een waslijn (afb. 34). De T-vormige metalen staanders zijn niet door een metalen stang verbonden en niet geschilderd.

afb. 34 De waslijn bestaande uit T-vormige staanders met daartussen lijnen gespannen

Op historische foto's zien we dat er was werd gedroogd aan de noordoostelijke zijde van de molen, zowel op het erf zelf als in het aanpalende terrein (buiten het eigenlijke molenerf) (afb. 35).

afb. 35 Was hangt te drogen noordoostelijk van de molen op en buiten het molenerf.

Van Aai van Wijk – die tussen 1929 en 1969 molenaar was – is bekend dat hij een vervend visser was. In het bovenhuis hangen nog enige netten en fuiken (afb. 36). Deze stammen wellicht niet uit de tijd van Aai van Wijk, maar zijn wel illustratief voor hoe molenaars neveninkomsten konden verwerven.

afb. 36 Netten en fuiken in het bovenhuis van de molen

Langs de oevers van de Giessen treffen we brede rietkragen aan (afb 37). Als we de historische foto's bekijken wisselt dit beeld nogal.

afb. 37 De Oudendijkse molen gezien vanaf de overzijde van de met rietkragen omzoomde Giessen. De vitaliteit van de rietkraag lijkt wel te zijn afgenomen.

De oevers zijn ter weerszijden van de achterwaterloop voorzien van een houten beschoeiing. Aan de noordzijde van de voorwaterloop bevindt zich een beschoeiing van basaltblokken. De overige oevers zijn natuurlijk. Op de zuidoostelijke oever van het erf bevindt zich langs de waterkant Groot Hoefblad.

afb. 38 Zicht op de oeverbeplanting – Groot Hoefblad – met links een roos

Sierplanten vinden we met name in de nabijheid van de schuur (een roos en lavendel) en bij de toegangen tot de molen waarschijnlijk een slaapmutsje.

afb. 39 De voormalige moestuin met aan de rechterzijde de beukenhaag

Op het zuidwestelijk deel van het erf bevond zich tot voor kort een moestuin. Nabij de voormalige moestuin staat een lage beukenhaag (afb. 39). Op het zuidelijke deel van het erf hebben – in ieder geval in de jaren '60 van de 20ste eeuw – een aantal kleine houten opstallen gestaan, 1-laags onder een flauw hellend lessenaardak (afb. 40). De functie van deze gebouwtjes is onbekend.

afb. 40 Molenerf in 1964

Op foto's is overigens te zien dat er noordoostelijk van het erf een of meerdere hoge bomen stonden. Ook rondom het erf zijn lage bomen, mogelijk hakhout, te zien (afb. 41).

afb. 41 Molenerf gezien vanuit het zuiden, 1980

Een wezensvreemd element op het erf is het motorbootje dat op het zuidwestelijk deel van het erf ligt (afb. 42).

afb. 42 Motorbootje

III.4.2 Bijzonderheden/aandachtspunten/aanbeveling

Het officiële wandelpad loopt over het molenerf (afb. 43). Op andere molenerven waarlangs zich wandelpaden bevinden, zijn soms bypasses gemaakt. Op die manier worden gevaarlijke situaties vermeden, maar blijven wandelaars goed zicht houden op de molen.

afb. 43 Markeringen wandelpad

Het is te overwegen een pad zuidoostelijk van het molenerf aan te leggen. Hierbij moet dan wel een eenvoudige brug over de wetering worden gelegd. Door de schuur in 1983-1984 te voorzien van gepotdekselde delen, is een historische ontwikkeling die op het erf heeft plaatsgevonden niet meer zichtbaar, namelijk dat er een schuur in baksteen is opgetrokken. Ook ontwikkelingen die in het nabije verleden hebben voorgedaan, kunnen cultuurhistorisch van belang zijn.

De moestuin was van oudsher een belangrijk onderdeel van een molenerf omdat het de molenaar en zijn gezin tot op bepaalde hoogte zelfvoorzienend maakte. Gezien de karige jaarlonen die watermolenaars doorgaans ontvingen, was het telen van eigen groente en dergelijke een welkome aanvulling. Herstel van de moestuin is aan te bevelen als de molenaar

gelegenheid heeft om deze te onderhouden of kan uitbesteden aan iemand die het onderhoud kan en wil doen.

III.5 Catalogus

Element	Aanwezig	Omschrijving	Waardering/advies
AFSCHIEDINGEN			
Zone 1			
Grenspalen	Niet aanwezig		
Afscheidingen	Aanwezig	<p>Daar waar het molenerf grenst aan de Oude Dijk zijn afscheidingen aanwezig.</p> <p>Zuidwestelijk is dit een onbewerkt houten hek met daarin opgenomen een klaphekje.</p> <p>Noordoostelijk staat de schuur op de erfgrans met aansluitend, enerzijds een houthok en anderzijds een onbewerkt houten hek met daarin opgenomen een klaphekje.</p>	<p>Het hek is niet oorspronkelijk en wijkt in vorm af van het hek dat hier eerst stond. Het hek heeft een indifferente waarde, de plaatsing is wel van waarde.</p> <p>De schuur staat op de oorspronkelijke plek (het bakstenen metselwerk van de schuur is behouden gebleven, maar bekleed met potdekselwerk). Het hek en het houthok zijn later toegevoegde elementen en van indifferente waarde, de plaatsing is wel van waarde.</p>
Zone 2			
Afzet- en veiligheidshekken	Aanwezig	Het deel van het molenerf binnen het bereik van de draaiende wielen wordt afgezet door metalen standers waartussen een oranje net wordt gespannen.	De afzet-veiligheids"hekken" hebben een indifferente waarde.

Waterloophekken	Aanwezig	De houten waterloophekken hebben vier staanders die met beugels aan de in baksteen opgemetselde waterloopfronten zijn bevestigd. De staanders worden door het inslaan van wiggen in de beugels geklemd. Tegen de staanders is een hekschroot bevestigd en bovenop de staanders bevindt zich een bovenlegger. Het hekschroot is breder dan de bovenlegger en wordt met een half rond beëindigd. De hekken zijn wit geschilderd.	De hekken zijn niet oorspronkelijk en wijken af van de hekken die hier eerder stonden. De vormgeving van de horizontale delen is van indifferente waarde, de plek waar ze staan en de kleur is wel van waarde. De vormgeving van de horizontale delen van de waterloophekken die eerder aanwezig waren, was eenvoudiger.
Element	Aanwezig	Omschrijving	Waardering/advies
ERFBEOUWING			
Molenaarswoning	Niet aanwezig	De woning bevindt zich in de ondertoren van de molen.	
Zomerhuis	Niet aanwezig		
Schuur	Aanwezig	Onder de gepotdekselde delen bevinden zich de in metselwerk opgetrokken muren van de oorspronkelijke schuur. In het interieur is de afscheiding van het inpandige gemak nog aanwezig. Het gemak zelf is verdwenen.	De positie, oriëntatie, hoofdvorm en gevelopeningen van de oorspronkelijke schuur, alsmede de in metselwerk opgetrokken muren, zijn van waarde. Het potdekselwerk, de kap en dakbedekking stammen uit 1983-1984 en zijn van indifferente waarde. Het muurwerk van de afscheiding alsmede de toegangsdeur tot de ruimte van het gemak is van waarde.
Bakhuis	Niet meer aanwezig	Tegen de noordoostelijke veldmuur van de molen bevond zich oorspronkelijk een bakhuis/bakoven. Dit is herkenbaar aan de sporen in het metselwerk ter plekke. Het bakhuis/de bakoven deelde de schoorsteen met de inpandige haard. Omdat er een schoorsteen op het dak van de oorspronkelijke	De sporen in het metselwerk zijn van hoge waarde.

		schuur was opgemetseld, is het vermoeden dat in de schuur een stookplaats is gemaakt.	
Stookhok	Niet aanwezig	Een stookplaats was waarschijnlijk aanwezig in de oorspronkelijke schuur.	
Gemak	Aanwezig	De afscheidingsmuur en toegangsdeur van het inpandige gemak (schuur) is nog aanwezig. Eerder is er op het erf waarschijnlijk een zelfstandig houten gemak aanwezig geweest.	De afscheidingsmuur en toegangsdeur zijn van hoge waarde.
Dierenverblijven	Niet aanwezig		
Hooiberg	Niet aanwezig		
Roedenloods	Niet aanwezig		

Element	Aanwezig	Omschrijving	Waardering/advies
GROENE EN LANDSCHAPPELIJKE ELEMENTEN			
Riet- en hooilandjes	Niet aanwezig		
Natuurlijke oevers	Aanwezig		
Boomgaard / fruitbomen	Niet aanwezig		
Moestuin / kleinfruit	Niet meer aanwezig		
Lijnvormige beplanting	Aanwezig	In de vorm van een beukenhaag.	De haag heeft een indifferente waarde.
Knotbomen/hakhout	Niet meer aanwezig		
Siertuin	Niet aanwezig		

Zichtlijnen	NVT		
-------------	-----	--	--

Element	Aanwezig	Omschrijving	Waardering/advies
ELEMENTEN / BEWONING			
Boenstoep	Niet meer aanwezig	Ten noordoosten van de achterwaterloop bevindt zich een houten vlondertje. Aanvankelijk lag op deze plek waarschijnlijk een boenstoep.	
Waterput of –pomp	Niet aanwezig		
Waslijn	Aanwezig	Op historische foto's is te zien dat de was noordoostelijk van de molen te drogen werd gehangen, op en buiten het eigenlijke m. De waslijn van niet geschilderde metalen T-staanders zonder k, is een relatief nieuwe toevoeging op het erf.	Niet oorspronkelijke, maar wel passend op het erf.
Speel- en Industriemolens	Niet aanwezig		
Spinnetjes of spintjes	Niet aanwezig		
Visserij elementen	Aanwezig	In het bovenhuis bevindt zich visgerei. Het is niet duidelijk of dit gerei door een van de molenaars is gebruikt. Wel is bekend dat molenaar Aai van der Wijk een verwoed visser was (zie afb. 10).	Wellicht geen oorspronkelijk onderdeel, maar wel illustratief voor de nevenverdiensten die molenaars uitvoerden.

Element	Aanwezig	Omschrijving	Waardering/advies
PADEN EN VERHARDINGEN			
Verhardingen rond de molen	Aanwezig	Rond de molen is grotendeels een grindbed aanwezig (uitgezonderd de bakstenen sprenkelstraat). Het bed is opgesloten in een betonnen opstaande rand. Voor de beide deuren een betonnen "stoep".	Waarschijnlijk was het grindbed oorspronkelijk minder breed. Huidige toestand is niet storend. Deze stoepen hebben een positieve waarde.
Paden op het erf	Niet aanwezig		
Paden over kaden	Niet aanwezig	Er is een wandelroute over de Oude Dijk. De looproute is evenwel niet verhard.	
Paden door de polders	Niet aanwezig		

Element	Aanwezig	Omschrijving	Waardering/advies
WEZENSVREEMDE ELEMENTEN			
Elektriciteitskastje	Niet aanwezig		
Putdeksel	Niet aanwezig		
Bovengrondse gastank	Niet aanwezig		
Boot	Aanwezig	Er ligt een kleine motorboot op het west-zuidwestelijk deel van het erf. Op oude afbeeldingen zien we wel een schouwtje.	De motorboot is indifferent.

Hottub	Aanwezig	Er staat een hottub op het noord-noordoostelijk deel van het erf.	De hottub is indifferent.
---------------	----------	---	---------------------------

Element	Aanwezig	Omschrijving	Waardering/advies
AANDACHTSPUNTEN			
Kleurgebruik		Het kleurgebruik is redelijk terughoudend (wit voor de kozijnen en groen voor ramen, deuren en luiken).	In hoeverre er kleuronderzoek is uitgevoerd in het kader van de restauratie is niet bekend.
Streekeigenheid		Het erf is redelijk sober, overeenkomstig de erven in de Alblasserwaard.	
Roerend erfgoed	Visgerei	Aanwezig in het bovenhuis.	Niet zeker of dit visgerei oorspronkelijk bij het erf hoorde.

Element	Aanwezig	Omschrijving	Waardering/advies
NEVENACTIVITEITEN			
Gebruik van tuinland	NVT		
Vissen	Niet meer van toepassing	Op een historische foto uit 1967 is te zien dat de molenaar Aai van Wijk bezig is met visgerei. Hij was een verwoed visser (afb. 10). Ook zien we op historische afbeeldingen een schouwtje (afb. 35).	

Riet snijden	Mogelijk van toepassing geweest		
Daglonerswerk	NVT		
Extra werk waterschap	NVT		
Tuinder	NVT		
Turf steken	NVT		
Klompen maken	NVT		
Mollen vangen	NVT		
Veehouder	NVT		

Literatuur en bronnen

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van het volgende bronmateriaal

Bicker Caarten, A., *Middeleeuwse watermolens in Hollands polderland. 1407/'08 – rondom 1500*, Stichting Uitgeverij Noord-Holland, Wormerveer 1990

Gerritsen, D. [et al], *Het molenerf van de Zuid-Hollandse poldermolen. Geschiedenis, beschrijving en tips voor (her)inrichting*, Erfgoedhuis Zuid-Holland, Delft 2019

Groningen, C.L. van [red.], *De Alblasserwaard*, Waanders Uitgevers, Zwolle / Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist 1992

www.allemolens.nl

www.bagviewer.kadaster.nl

www.beeldbank.cultureelerfgoed.nl

www.delpher.nl

www.molendatabase.nl

www.molendatabase.org

www.monumentenregister.cultureelerfgoed.nl

www.ruimtelijkeplannen.nl

www.topotijdreis.nl

www.wiewaswie.nl

Fotoverantwoording

De Hollandsche Molen: 9, 10, 11, 16, 35, 40

Delpher: 2, 3, 4, 5, 6

Google Earth: 8

Nationaal Archief: 1

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed: 7, 13, 15, 24, 26, 32, 41

Colofon

Fotografie (tenzij anders vermeld):

Onno Helleman

Tekst

Debby Davidse, Onno Helleman, Marcus Laman

Redactie:

Onno Helleman, Ellen Steendam

© Erfgoedhuis Zuid-Holland

Niets uit deze uitgave mag op enigerlei wijze worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van stichting Erfgoedhuis Zuid-Holland.

ERFGOEDHUIS
ZUID • HOLLAND